

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Jild 3, Son 6/S
2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/6 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарқанд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Телеграм канал:

https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Мамаражабов Бобир Нормўмин ўғли

САУДИЯ АРАБИСТОНИДАГИ ЎЗБЕК МУҲОЖИРЛАРИ ТАРИХИ: МУВАФФАҚИЯТЛИ
АССИМИЛЯЦИЯ ВА ЙЎҚОТИЛГАН МИЛЛИЙ ИДЕНТИКЛИК 8-17

Хайдаров Абдулходи Ахмадали ўғли

XIX АСР ОХИРИ – XX АСР БОШЛАРИДА ФАРҒОНА ВИЛОЯТИДА БОҒДОРЧИЛИК ВА
ТОМОРҚАЧИЛИКДАГИ ЎЗГАРИШЛАР 18-22

Назаров Азизбек Ёқубжонович

ТУРКИСТОН ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРЛИГИДА ИЛМИЙ ЖАМИЯТЛАР: ТАРИХШУНОСЛИК
ТАҲЛИЛИ 23-31

Abdulloyev Jamshed Izzatulloevich

MARKAZIY OSIYO MAMLAKATLARIDA CHEGARA VA SUV MUAMMOLARINING VUJUDGA
KELISH ASPEKTLARI VA BUGUNGI RIVOJLANISH BOSQICHI 32-36

Пасилов Баҳодир Абдуллаевич

ЎЗБЕКИСТОН ССРДА СОВЕТ ИҚТИСОДИЁТИ АСОСЛАРИ ШАКЛЛАНИШИНИНГ АЙРИМ
МАСАЛАЛАРИ (1917-1937 йй.) 37-41

Ismailov G'afurjon Xasanovich

TURKIYADAGI O'ZBEK TEKKE (TAKIYA)LARIDAN BIRI "SULTONTEPA TEKKESI"
MUSOFIRLAR UCHUN TUTGAN O'RNI 42-46

Raxmatulloev Murodjon Xikmatulloevich

BUXORO VILOYATIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARI TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHGA
OID ISLOHOTLAR 47-50

Elmurodova Nilufar Baxtiyorovna

SHARQ VA G'ARB UYG'ONISH DAVRI MADANIYATI: QIYOSIY TAHLIL 51-55

Нафиддинова Хосият Равшановна

БУХОРО ВОҲАСИ АҲОЛИСИ ОИЛАВИЙ МАРОСИМЛАРИ ТАРИХИГА ДОИР
МАЪЛУМОТЛАР 56-60

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Zhang Hongzhi, Wu Bo

RUMOR RESILIENCE: HOW BUSINESSES ECONOMICALLY RESPOND TO STOCHASTIC RUMOR
SPREAD 61-66

Ibrayimova Dilnoza Abdisheripovna

MINTAQADA OZIQ-OVQAT MAHSULOTLARI ONLINE SAVDO MARKETINGINI
RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI 67-72

Nayimov Shoxruh

PROBLEMS OF FORMATION AND MANAGEMENT OF COLLATERAL PORTFOLIO OF A
COMMERCIAL BANK 73-79

Maxkamov Navruzjon Tuxtamishovich
ISSUES OF APPLICATION OF QUALITY MANAGEMENT IN THE SOCIO-ECONOMIC
DEVELOPMENT OF ENTERPRISES AND ORGANIZATIONS FOR THE PURPOSES OF THE
DEVELOPMENT STRATEGY OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN 80-88

Рахматуллаев Беҳзод Рахматуллаевич
ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ УСТУВОР
МАСАЛАЛАРИ 89-95

Abdullayeva Zamira Muxtarovna
MEHNAT BOZORI TALABLARIGA OLIY TA'LIM XIZMATLARI MODELLARINI
MOSLASHTIRISH 96-102

Имомов Холмурод Норқулович, Шарипов Тўлқин Саидахмедович
ИҚТИСОДИЁТНИНГ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАШИШИ ШАРОИТИДА ДАВЛАТ-ХУСУСИЙ
ШЕРИКЧИЛИГИНИНГ ШАКЛЛАРИ, МОДЕЛЛАРИ ВА МЕХАНИЗМЛАРИ 103-114

Эргашев Ахмаджон Махмуджон ўғли
ТИЖОРАТ БАНКЛАРИ ФАОЛИЯТИГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ РИСКЛАРНИ АНИҚЛАШ ВА
БОШҚАРИШ МЕТОДОЛОГИЯСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ 115-122

09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Imotova Nozimaxon Avazxonovna
JAMIYAT FAROVONLIGI TUSHUNCHASI VA UNING O'ZIGA XOS IJTIMOY-FALSAFIY
XUSUSIYATLARI 123-129

Qodirov Davronbek Hoshimovich
ABULQOSIM QUSHAYRIY VA UNING ILMIY FAOLIYATI 130-133

Jabborova Saodat Sattorovna
SHARQ MUTAFAKKIRLARINING MA'NAVIY SALOHİYATNI YUKSALTIRISHDA QO'SHGAN
HISSASI 134-142

10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Tuxtasinova Mahliyoхon Shavkatjon qizi
L.Z.BUDAGOV LUG'ATIDA ESKI O'ZBEKCHA SO'ZLARINING EKVIVALENTLAR YORDAMIDA
IZOHLANISHI 143-149

Narmuratov Zayniddin Radjabovich
INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA TA'LIM VA ILM MAZMUNLI FRAZEMALARDA EKVIVALENTLIK
MASALASI 150-154

Urazaliyeva Mavluda Yangiboyevna
UZBEKCORPUS.UZ PLATORMASIDA MORFOLOGIK TAHLIL INTERFEYSI VA DASTURIY
TA'MINOTI 155-160

Mirzayeva Yelena Sa'dullaevna
O'ZBEK MENTALITETI VA AXBOROTNI IDROK ETISH 161-166

Alimjanova Shohsanam Azamat qizi
INGLIZ TILIDAGI KO'P MA'NOLI IBORALARNI O'ZBEK TILIGA TARJIMA QILISH

USULLARI	167-171
<i>Iskandarova Shamsiyabonu Ulug'jonovna</i> BADIIY ADABIYOTDA MUALLIF VA TARIXIY QAHRAMON O'RTASIDAGI G'OYAVIY BOG'LIQLIK MASALASI (Laila Lalaming "Mavrning hisoboti" asari tahlili asosida)	172-176
<i>Hamroqulova Marjona Nabijon qizi</i> "MAHBUB UL-QULUB" ASARIDAGI FRAZEMALARNING SEMANTIK-USLUBIY XUSUSIYATLARI	177-181

12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР

<i>Zulfikorov Sherzod Xurramovich</i> ҚОНУНЧИЛИК ПАЛАТАСИ ҚЎМИТА ВА КОМИССИЯЛАРИДА ДЕПУТАТЛАР ФАОЛИЯТИНИ ЯНАДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ	182-191
<i>Tallibaev Umiddjon Sherгазиевич</i> ОСОБЕННОСТИ ПРИВЛЕЧЕНИЯ К АДМИНИСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ПРАВОНАРУШЕНИЯ В СФЕРЕ ИНФОРМАЦИИ.	192-199

13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

<i>Iminakhunova Iroda Huseynovna</i> THE MOST IMPORTANT REQUIREMENTS THAT ENSURE EFFECTIVE PEDAGOGICAL CONTROL OF STUDENTS' SELF-EDUCATIONAL ACTIVITIES	200-206
<i>Usmanaliev Khusniddin</i> INTERCULTURAL COMPETENCE IN THE TEACHING PROCESS OF A FOREIGN LANGUAGE	207-219
<i>Madaminov Uktam Ataxanovich</i> ELEKTRON TA'LIM MUHITIDA FANLARNI MOBIL TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA O'QITISH METODIKASI	220-224
<i>Yuldasheva Dilfuza Qodirovna</i> TURIZM YO'NALISHI TALABALARIGA INGLIZ TILIDA SOHAVIY LEKSIKANI O'RGATISH USULLARI	225-229
<i>Tohirova Shohsanam Yunusovna</i> THE IMPORTANCE OF CASE TECHNOLOGY IN PRACTICAL ENGLISH CLASSES IN NON- PHILOLOGICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS	230-236
<i>Nuriddinova Muyassar Muhiddinovna</i> ORGANIZING PHYSICAL EDUCATIONAL EVENTS WITH PRESCHOOL CHILDREN	237-242
<i>Raxmatova Mexrinovna Majitovna</i> YOSHLAR MA'NAVIY SALOHİYATINI YUKSALTIRISHDA INNOVATION TARG'IBOT TEXNOLOGIYALARINING SAMARADORLIGI	243-247
<i>Sheraliyev Odiljon</i> TALABALARNING DIGITAL KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK- PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI	248-254

08.00.00 – Иқтисодиёт фанлари

Имомов Холмурод Норкулович
Самарқанд иқтисодиёт ва сервис
институти мустақил тадқиқотчиси,
E-mail: xolikimov.1993@gmail.com

Шарипов Тўлқин Саидахмедович
Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти
проректори, иқтисод фанлари номзоди, доцент
E-mail: t.sharipov@list.ru

ИҚТИСОДИЁТНИНГ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАШИШИ ШАРОИТИДА ДАВЛАТ-ХУСУСИЙ ШЕРИКЧИЛИГИНИНГ ШАКЛЛАРИ, МОДЕЛЛАРИ ВА МЕХАНИЗМЛАРИ

Аннотация. Ушбу мақолада давлат-хусусий шериклигининг шакллари, давлат ва хусусий тадбиркорлик субъектлари ўртасида иқтисодий фаолиятнинг асосий йўналишлари, «давлат-хусусий шериклиги» категориясининг иқтисодий мазмуни, давлат ва хусусий секторнинг ўзаро муносабати тизимида давлат-хусусий шерикликнинг ўрни ҳамда уни давлат хизматлари аутсорсинги ва давлат франчайзингидан фарқли жиҳатлари тадқиқ қилинган.

Калит сўзлар: хизмат кўрсатиш соҳаси, давлат-хусусий шериклиги, лойиҳа, давлат хизматлари, аутсорсинг, франчайзинг.

Imomov Kholmurod Norkulovich
Independent researcher of
Samarkand Institute of Economy and Service

Tulkin Saidakhmedovich Sharipov
Samarkand Institute of Economics and Service
vice-rector, PhD in economic sciences, associate professor

FORMS, MODELS AND MECHANISMS OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN THE CONDITIONS OF ECONOMY TRANSFORMATION

Abstract: In this article, the forms of public-private partnership, the main directions of economic activity between state and private business entities, the economic content of the "public-private partnership" category, the role of public-private partnership in the system of interaction between the state and the private sector, and the outsourcing of public services and the state Different aspects of franchising have been studied.

Key words: service sector, public-private partnership, project, public services, outsourcing, franchising.

Имомов Холмурод Норкулович -
Независимый исследователь
Самаркандского института экономики и сервиса

Шарипов Тулкин Саидахмедович

Проректор Самаркандского института экономики и сервиса,
кандидат экономических наук, доцент

ФОРМЫ, МОДЕЛИ И МЕХАНИЗМЫ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИИ ЭКОНОМИКИ

Аннотация. В данной статье рассмотрены формы государственно-частного партнерства, основные направления экономической деятельности между государством и субъектами частного предпринимательства, экономическое содержание категории «государственно-частное партнерство», роль государственно-частного партнерства в системе взаимодействия государственного и частного секторов, а также аутсорсинга государственных услуг и государственного управления. Изучены различные аспекты франчайзинга.

Ключевые слова: сфера услуг, государственно-частное партнерство, проект, государственные услуги, аутсорсинг, франчайзинг.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I6/SY2023N16>

Кириш. Ҳозирги дунёдаги бозор иқтисодиётига йўналтирилган кўплаб мамлакатларда ҳукумат ва хусусий сектор ўртасидаги иқтисодий ўзаро муносабатлар динамикасида жиддий ўзгаришлар рўй бермоқда. Ушбу ўзгаришлар иқтисодиётда янги институционал асосларни келтириб чиқармоқда.

Амалга оширилаётган ўзгаришларни иккита асосий жиҳатда умумлаштириш мумкин: миллий даромаднинг тадбиркорлик фойдаси ҳисобига кўтарилиши билан ифодаланган тақсимлаш балансининг ўзгариши ва иқтисодий ўсиш йўлидаги мавжуд тўсиқларни камайтиришга қаратилган иқтисодий ислохотларнинг самарали амалга оширилиши.

Ушбу ўзгаришлар деярли барча соҳаларда қўлланилади, давлат бошқарувини, тадбиркорлик субъектларини қамраб олади ва уларнинг ўзаро муносабатларининг турли жабҳаларига таъсир қилади. Бу ҳодиса ички майдон билан чекланиб қолмай, балки халқаро миқёсда ҳам ўз таъсирини ўтказмоқда.

Таъкидлаш керакки, мазкур ўзгаришлар ишлаб чиқаришнинг глобаллашуви, капиталнинг байналминаллашуви, минтақалар ва давлатлар ўртасида рақобат курашининг кучайиши ҳамда ҳамкорлик муносабатларини такомиллашиб бориши натижасида замонавий жамиятнинг янгича иқтисодий муносабатлари шаклланиши жараёнларида содир бўлмоқда. Шу сабабли, иқтисодиётнинг инновацион ривожланиши шароитида жаҳоннинг кўплаб мамлакатлари ҳукуматлари, хусусан, республикамизда давлат-хусусий шериклиги (ДҲШ) кенгайиб бормоқда.

Айтиш жоизки, бу силжишлар ишлаб чиқаришнинг глобаллашуви, капиталнинг байналмилаллашуви, минтақалар ва давлатлар ўртасидаги рақобатнинг кучайиши, ҳамкорлик алоқаларининг кучайиши туфайли замонавий жамиятнинг иқтисодий муносабатлари эволюциясининг бир қисми сифатида рўй бермоқда. Бинобарин, иқтисодиётда инновацияларни қўллаб-қувватлаш контекстида дунё бўйлаб кўплаб ҳукуматлар, шу жумладан бизнинг ҳукуматимиз ҳам давлат-хусусий шериклик (ДҲШ) кўламини кенгайтirmoқда.

Республикамизда бозор иқтисодиётининг ривожланиб бориши билан давлатнинг роли сезиларли даражада камайиб борди ва асосий объектларни бошқариш функциялари аста-секинлик билан хусусий секторга ўтказила бошлади. Шунингдек, ҳозирги вақтда хусусий тадбиркорлик билан истиқболли ҳамкорликни амалга ошириш ҳамда рақобатни давлат томонидан тартибга солиш воситалари ва чорлари билан оптимал даражада уйғунлигини таъминлаш зарур ҳисобланади.

Мамлакатимизда бозор иқтисодиёти ривожланиб боргани сари давлатнинг таъсири сезиларли даражада пасайиб, асосий активларни назорат қилиш масъулияти аста-секин хусусий секторга ўта бошлади. Бундан ташқари, хусусий корхоналар билан истиқболли ҳамкорликни ривожлантириш ва рақобатни тартибга солиш бўйича ҳукумат томонидан қўлланиладиган усуллар ва сиёсатлар билан оптимал мувозанатни сақлаш зарурати мавжуд ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 10 майдаги ЎРҚ-537-сон “Давлат-хусусий шериклик тўғрисида»ги Қонунининг қабул қилинишининг мамлакатимизда давлат ва хусусий тадбиркорлик субъектлари ўртасида иқтисодий фаолиятнинг турли хил йўналишларида муносабатларни ривожлантириш ва тартибга солишни назарда тутди. Мазкур қонуннинг асосий мақсади – давлат-хусусий шериклик, шу жумладан концессиялар соҳасидаги муносабатларни тартибга солишдан иборатдир [13].

Адабиётлар таҳлили ва методологияси. Тадқиқот жараёнида “давлат-хусусий шериклик” концепциясини экспертизадан ўтказиш орқали давлат ва хусусий тадбиркорлик субъектлари ўртасида ҳамкорлик алоқаларини ўрнатиш орқали ушбу концепциянинг иқтисодий моҳиятини очиб бериш зарур.

Инглиз тилидаги “Public Private Partnership” (PPP) атамаси ушбу тушунчага мос келиши эътироф этилади. Шунини таъкидлаш керакки, ҳар икки томон ўртасидаги ҳамкорлик муносабатлари тенг ҳуқуқли ва ўзаро манфаатли бўлиши керак бўлса-да, уни бошқа барча муносабатлар шаклларида ажратиб турадиган нарса давлатнинг иштирокидир. Хусусий корхоналар турли воситалар ва механизмлар орқали бир-бири билан фаол ҳамкорлик қиладилар, бу стандарт бизнес амалиёти ҳисобланади. Худди шундай давлатлар ҳам сиёсий, ҳарбий ва иқтисодий жиҳатларни ўз ичига олган халқаро ташкилотлар, иттифоқлар ва уюшмалар тузиб, бир-бири билан алоқа қиладилар. Бундай алоқалар жаҳон амалиётида кенг тарқалган. Давлат-хусусий шериклик ҳар қандай бошқа воситалар ёрдамида эришиб бўлмайдиган аниқ синергик эффект яратувчи ўзаро ҳамкорликнинг янги даражасини изчил белгилайди.

Бинобарин, давлат-хусусий шериклик (ДХШ) соҳасида ташаббусни ўз зиммасига олиш, ташкил этиш ва таъминлаш роли биринчи навбатда ҳукумат билан ҳамкорликнинг янги даражасини ўрнатишга қаратилган. Бошқа томондан, тадбиркорлар ихтисосликнинг муайян соҳаларига (масалан, қурилиш, эр ости бойликларини ўзлаштириш, ҳудудни кенгайтириш, кредитлаш, суғурта ва бошқалар) мослаштирилган молиявий ёрдам, самарали бошқарув ва экспертиза билан таъминлаш орқали ДХШда муҳим рол ўйнайди.

Бундан ташқари, ДХШ муносабатларининг ушбу кенгайтирилган йўналиши уларнинг миллий даражадаги муҳим ижтимоий муаммоларни ҳал қилиш атрофида айланадиган мақсадларини белгилайди. ДХШнинг асосий мақсади ижтимоий аҳамиятга эга бўлган муҳим ижтимоий вазибаларни амалга оширишга ҳисса қўшишдир. Бу

вазифалар уй-жой коммунал хўжалиги, транспорт тармоқлари инфратузилмасини яратиш, уй-жой қурилишини ривожлантириш, саноатни ривожлантириш, кенг қўламли инновацион ташаббусларни амалга ошириш, аҳолини ҳалокатли хавф-хатарлардан ҳимоя қилишнинг суғурта механизмларини йўлга қўйишни ўз ичига олади.

Муҳокама. ДХШнинг концептуал асослари Ж.М.Кейнс [7] асарларида келтирилган бўлиб, бунда пул-кредит сиёсати, хусусий инвестицияларни рағбатлантириш орқали уй хўжаликлари даромадларининг энг тез ўсишига эришиш мумкинлиги асослаб берилган. Кейин “фаровон давлат” назарияси пайдо бўлди, унинг асосчиларидан бири Дж.К.Гелбрейт [4] ҳисобланади.

Ушбу тадқиқотларнинг кейинги ривожланиши К.Р.Макконнелл ва Ст.Л.Брюларнинг асарларида келтирилган. Уларнинг фикрича, рақобат муҳитининг шаклланиши учун давлатнинг бешта иқтисодий функциясидан фойдаланиш мумкин: 1) ижтимоий муҳит ва қонунчилик асосини қўллаб-қувватлаш; 2) кескин рақобатни таъминлаш; 3) фойда ва моддий неъматларни тақсимлаш; 4) ресурслар тақсимланишини назорат қилиш; 5) иқтисодиётнинг барқарор ўсишини таъминлаш [9]. Ушбу концептуал асосларни ҳисобга олган ҳолда давлат ва хусусий тадбиркорликнинг ҳамкорлик муносабатлари шаклланишининг устувор йўналишлари асосланади. Бунда давлат иқтисодиётнинг рақобатбардошлигини таъминлаш ва тадбиркорлик фаолиятининг эркинлигига кафолат сифатида намоён бўлади [8].

Тадбиркорлар, биринчи навбатда, максимал фойда олиш мақсадида ўз иқтисодий манфаатларини биринчи ўринга қўяди, ижтимоий аҳамиятга эга лойиҳаларни амалга ошириш учун давлат қўшимча молиявий ресурсларни талаб қилади, бу маблағларни таъминлаш учун кўпинча хусусий тадбиркорликни жалб этиш зарурати туғилади. Давлатнинг ушбу муаммоларни ҳал қилиш борасидаги саъй-ҳаракатлари самарадорлиги кўп жиҳатдан хусусий тадбиркорларни ҳамкорликдаги лойиҳаларга жалб этиш имкониятларига боғлиқ.

Тадбиркорларнинг бундай ҳамкорликка қизиқиши барқарор даромад олиш, иқтисодиётнинг муҳим тармоқларида ўзаро манфаатли ҳамкорликни йўлга қўйиш имкониятидан келиб чиқади.

Шуни таъкидлаш керакки, ДХШни амалга оширишда фойдаланиладиган тузилма ва моделлар турлича бўлади, лекин улар манфаатдор томонлар ўртасидаги муайян келишувларга асосланган умумий хусусиятларга эга.

Қолаверса, ривожланган давлатлар қатори мамлакатимизда ҳам ДХШ тизимини яратишнинг мураккаблиги ушбу масаланинг асосий тушунчалари етарлича ўрганилмаганлигидан келиб чиқади. Ҳатто самарали ривожланаётган мамлакатларда ҳам ДХШнинг ҳар томонлама моҳияти ва мазмунини қамраб олувчи умуметироф этилган таъриф ҳозирча мавжуд эмас. Бу контекстда давлат ва бизнес ўртасидаги ўзаро муносабатлар шакллари бўйича иқтисодчилар ўртасида ҳам яқдил фикр мавжуд эмас.

“Давлат-хусусий шерикчилик” категориясининг таърифи давлат ва хусусий секторнинг ўзаро ҳамкорлигига асосланганлигини алоҳида таъкидлаш лозим. Бунда давлат-хусусий шериклик мустақил иқтисодий категория сифатида талқин қилиниши зарур [19].

О.А.Романованинг фикрича, “ДХШ – бу муҳим лойиҳаларни реализация қилиш мақсадларида давлат ва бизнес ўртасидаги ўзаро манфаатли иттифоқдир. Бунда давлат

хусусий бизнес билан иттифоқ тузиб, нафақат бюджет якунини камайтиради, балки самарали лойиҳаларни бошқариш тизимини ҳам ўзига олади, бизнес эса муайян кафолатлар ва имтиёзлар тўпламига эга бўлади” [11].

Баъзи адабиётларда: “ДХШ – бу давлат ва хусусий шахслар ўртасидаги узоқ вақт давомида ҳар қандай расмий муносабатлар бўлиб, унда иккала томон ҳам фан, технология ва инновациялар соҳасида аниқ мақсадларга эришиш учун ресурсларни биргаликда инвестиция қилишидир” [20].

В.Варнавский томонидан таклиф этилган таърифда: “давлат-хусусий шериклик – бу фаолият соҳасининг кенг доирасида (саноатнинг асосий тармоқлари ва илмий тадқиқот ва тажриба конструкторлик ишланмалари (НИОКР)дан, ижтимоий хизматларни кўрсатишгача) ижтимоий аҳамиятга эга лойиҳаларни реализация қилиш мақсадида давлат ва бизнес ўртасидаги стратегик, институционал, ташкилий иттифоқдир” [2].

Маълумки, давлат-хусусий шериклик лойиҳаларини давлат ва хусусий сектор ўртасидаги ўзаро муносабатларининг бошқа шаклларида ажратиб турадиган турли хил алоҳида хусусиятлари мавжуд бўлиб, улар Россия Федерацияси Фанлар академиясининг жаҳон иқтисодиёти ва халқаро муносабатлар институти олимлари томонидан ишлаб чиқилган ва қўйидагилардан иборат [3]:

- узоқ муддатли шартномалар (10 йилдан 20 йилгача, концессияда – 50 йилгача);
- қўшма молиялаштириш орқали лойиҳаларни молиялаштиришнинг ўзига хос шакллари;
- кескин рақобат шароитида ҳамкорликни давом эттириш;
- шериклар ўртасида масъулиятни тақсимлашнинг ўзига хос шакллари: давлат лойиҳаларни амалга оширишни назорат қилади, хусусий шерик эса лойиҳани молиялаштиришни ўз зиммасига олади;
- шартнома бўйича томонлар ўртасида рискларни тақсимлаш.

Шунингдек, ИХТТ ДХШни тавсифловчи олти та белгини ажратиб кўрсатади [10]:

1. Шериклик иштирокчилари ҳам давлат, ҳам хусусий сектор вакиллари бўлиши керак.
2. ДХШ иштирокчиларининг ўзаро ҳамкорлиги қонуний асосга эга бўлиши керак.
3. ДХШ иштирокчиларининг ўзаро ҳамкорлиги ўзаро тенг муносабатлар асосида ташкил этилиши керак.
4. ДХШ иштирокчилари ягона мақсадга ва давлат манфаатларига эга бўлиши зарур.
5. ДХШ иштирокчилари қўйилган мақсадларга эришиш учун ўз ҳаракатларини йўналтириши зарур.
6. ДХШ иштирокчилари рисклар ва харажатларни қайта тақсимлашлари керак.

Шуни таъкидлаш керакки, давлатнинг ДХШ тизимини шакллантиришдаги асосий мақсади хусусий сектор билан ДХШнинг ўзига хос хусусиятларидан фойдаланган ҳолда самарали ҳамкорлик алоқаларини ривожлантириш, бу эса хусусий секторга мақбул афзалликларни олиш имконини беради. ДХШ давлат мулкани хусусийлаштиришга жуда

муваффақиятли алтернатива сифатида ажралиб туради. Канада ва Буюк Британияда амалга оширилган инвестиция лойиҳаларининг тахминан 15-20 фоизи ДХШ тамойиллари асосида амалга оширилади [15].

Давлат бошқарувнинг янги тушунчасига ўтиш Ж.Пер ва Ж.Г.Петерс томонидан шакллантирилган бўлиб, улар бошқарувни трансформациялашувининг асосий сабабларини ифодаловчи қўйидаги омилларни таснифлайдилар [18]:

- устуворликлар ўзгаради: сиёсий фаолиятдан бозорга ўтиш содир бўлади;
- иқтисодий инқирозлар давлатни стратегик режалаштириш билан шуғулланишга ундайди;
- сиёсий ва иқтисодий глобаллашув макродаражада давлат бошқаруви, ижтимоий институтлар тизимида жиддий ўзгаришларга олиб келади;
- жамият муаммоларини ҳал қилишда хусусий секторни жалб қилиш ўсмоқда. Давлат бир ўзи жамият эҳтиёжларини тўлиқ қондиришга қодир бўлмайди;
- янги давлат бошқаруви ғояси (new public management) анъанавий бошқарувдан фарқли ўлароқ, натижага йўналтирилган бошқарув услуги ривожланмоқда;
- бошқарувда фуқароларнинг иштироки ва атроф-муҳит муҳит муаммоларига қизиқишнинг ортишига устуворлик берилади;
- миллий институтларнинг роли ўсади ва кўп даражали бошқарувга қизиқиш ортади;
- сиёсий жараёнларда янги иштирокчиларнинг таъсири кучаяди.

Шунингдек, В.Г.Варнавский, А.В.Клименко, В.А.Королевларнинг “Давлат-хусусий ҳамкорлиги. Назария ва амалиёт” номли ўқув қўлланмасида “ДХШ – давлат ва жамоатчилик мулк объектлари, шунингдек, кенг доирадаги иқтисодий фаолият турларида ижтимоий аҳамиятга молик лойиҳаларни амалга ошириш мақсадида давлат ва жамоатчилик идоралари, муассаса ва корхоналари томонидан ижро этилувчи ва кўрсатилувчи хизматларга нисбатан давлат ва хусусий сектор ўртасидаги ўзаро таъсирнинг юридик жиҳатдан мустақамланган шаклини намоён этади” [1] дейилган.

Тадқиқотчи У.И.Джуманиязовнинг фикрича “ДХШ – амалдаги қонунлар доирасида давлатнинг узоқ муддатли стратегик вазифалари ва мақсадларидан келиб чиққан ҳолда, юзага келиши мумкин бўлган турли хил иқтисодий, сиёсий, ижтимоий, маданий ва бошқа таваккалчиликлар, хавф-хатарлар, рискларни тақсимлаш асосида хусусий сектор билан аҳоли учун ўта ижтимоий-иқтисодий, керак бўлса, сиёсий аҳамиятга молик объектларни қуриш ёки шу аснодаги ижтимоий хизматларни кўрсатиш учун хусусий сектор билан амалга оширадиган том маънодаги ўзаро манфаатли алоқаларидир” [5].

Ўзбекистон Республикасининг “Давлат-хусусий шериклик тўғрисида»ги Қонунига мувофиқ давлат-хусусий шерикликка қуйидагича таъриф берилган: “**давлат-хусусий шериклик** – давлат шериги ва хусусий шерикнинг муайян муддатга юридик жиҳатдан расмийлаштирилган, давлат-хусусий шериклик лойиҳасини амалга ошириш учун ўз ресурсларини бирлаштиришига асосланган ҳамкорлиги [13]” дир.

Демак, давлат ролини қайта шакллантириш тушунчаси давлатнинг ижтимоий-иқтисодий функцияларини бажаришни назорат қилишнинг замонавий концепцияларига мос келади. Бу давлат ва хусусий секторнинг манфаатлари ва

ресурсларини мувофиқлаштириш ва интеграциялаш ҳамда бошқарув жараёнига маълум даражадаги таъсирга эга бўлган турли манфаатдор томонларни жалб қилишни ўз ичига олади. Ушбу ёндашув қурилиш лойиҳаларидан тортиб, минтақавий режалаштиришгача бўлган жамоат ташаббусларининг барча жабҳаларини қамраб олади.

Натижалар. Юқорида келтирилган таърифларни инобатга олган ҳолда, “давлат-хусусий шериклик” (ДХШ) тоифасини талқин қилишимиз қуйидагича: ДХШ давлат ҳамкори ва хусусий шерик ўртасида лойиҳаларни амалга оширишга йўналтирилган белгиланган муддатга қонуний равишда ўрнатилган ҳамкорликни ташкил этади. давлат ва ижтимоий қимматли мулкларни жалб қилиш. У давлат ва бизнес ўртасидаги таваккалчиликни тақсимлаш орқали расмийлаштирилган ўзаро манфаатли иттифоқни ифодалайди.

ДХШнинг мамлакатимиз иқтисодиёти учун асосий афзалликларини қуйидагича умумлаштириш мумкин:

- Ижтимоий аҳамиятга молик лойиҳаларни жадал амалга ошириш.
- Иқтисодиётнинг барча тармоқлари ва соҳаларига кириш имконияти.
- Давлат инфратузилмаси учун қўшимча хусусий молиялаштиришни жалб қилиш салоҳиятини ошириш.
- Магистрал йўллар каби инфратузилмани сақлаш, таъмирлаш ва улардан фойдаланиш учун давлат харажатларини қисқартириш.
- Хусусий капиталдан фойдаланган ҳолда давлат ижтимоий объектларини қуришни молиялаштириш.
- Давлат ва хусусий шахслар ўртасида хавфларни тақсимлаш.
- Ишлаб чиқариш инфратузилмасини ривожлантиришга замонавий техника ва технологияларни интеграциялаш имкониятлари.

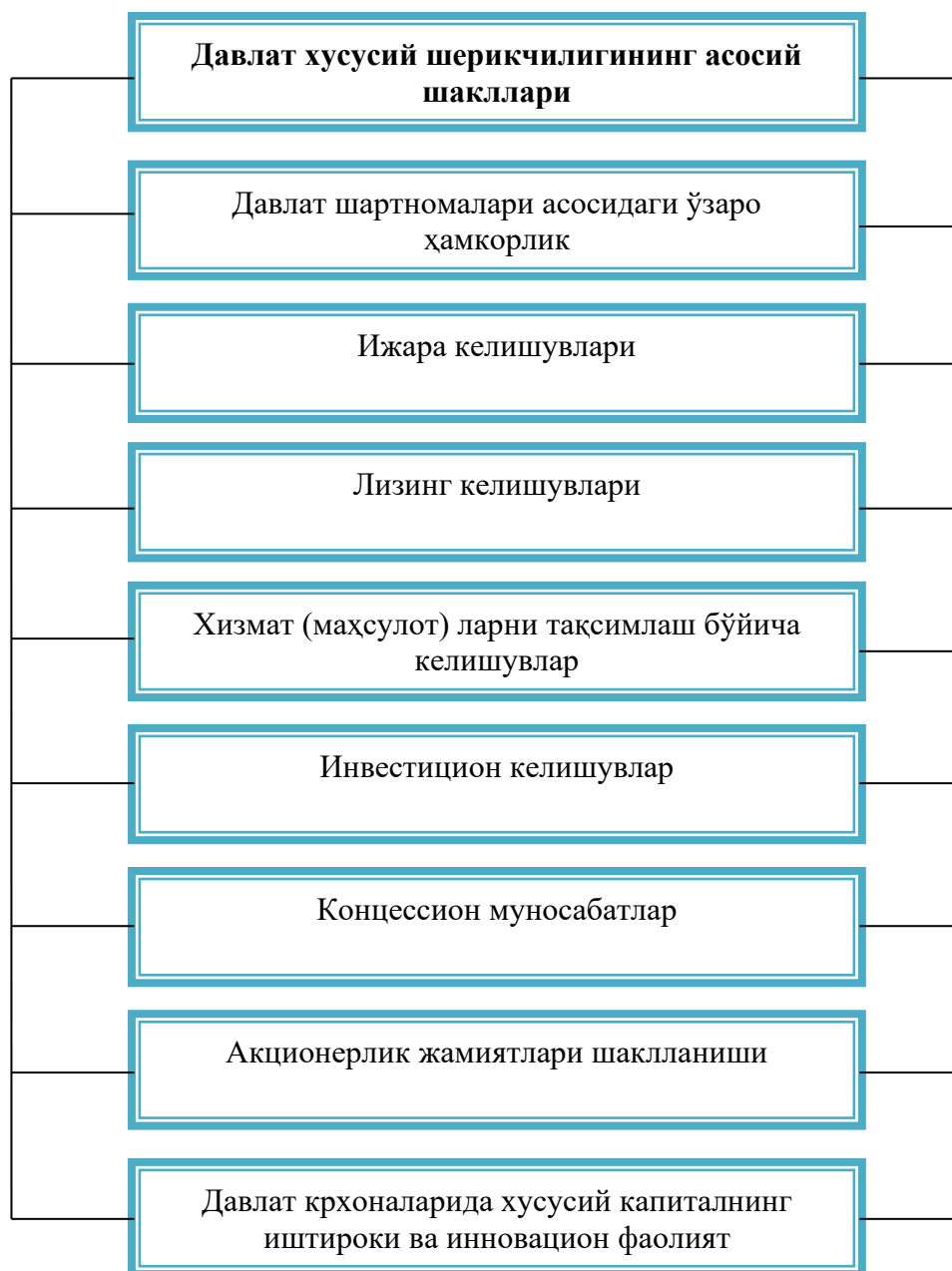
Бизнес ҳамжамият учун ДХШ қуйидаги афзалликларни тақлиф қилади: Иқтисодиётнинг давлат секторига киришни қўллаб-қувватлаш; давлат ёрдами ва ёрдамига кириш; бошқа мамлакатлар тажрибасидан фойдаланиш имкониятлари.

Давлат-хусусий шерикликнинг давлат учун жозибадорлиги қуйидаги омилларга боғлиқ: Хусусий сектор иштироки туфайли лойиҳа самарадорлигини ошириш, мамлакатнинг иқтисодий ўсишига ёрдам берадиган муҳим муаммоларни ҳал қилиш қобилияти, хусусий молиявий бадаллар ҳисобидан бюджет харажатларини қисқартириш, ҳудудларда ижтимоий-иқтисодий барқарорликни мустаҳкамлаш ва рақобат даражасини ошириш.

Хизмат кўрсатиш соҳасидаги ДХШ нинг асосий кўринишларини қуйидагича таснифлаймиз (1-расмда кўрсатилган):

Муайян моделни танлаш ижтимоий-иқтисодий аҳамиятга эга бўлган лойиҳаларни амалга оширишга боғлиқ.

Шуни таъкидлаш керакки, оператор модели давлат ва хусусий шериклар ўртасидаги мажбуриятларни тақсимлашда асосланади ва бошқа соҳалар қатори чиқиндиларни қайта ишлашда ҳам қўлланилади.

1-расм. ДХШнинг асосий шакллари¹

Ҳамкорлик модели алоҳида солиқ солинадиган субъектларга хизматлар кўрсатишда қийинчиликлар туғдирганда қўлланилади ва у давлат ва хусусий тадбиркор иштирокидаги кўшма корхона орқали амалга оширилади.

Шартнома модели кўпинча энергетика соҳасида жорий харажатларни камайтиришга қаратилган инвестициялар учун қўлланилади.

Молиявий лизинг модели давлат томонидан хусусий секторга бино, иншоотлар, ишлаб чиқариш воситалари, транспорт воситалари, муҳандислик мажмуаларини ижарага беришни назарда тутди [16].

Кенг қўламли ижтимоий-иқтисодий лойиҳаларни амалга оширишда концессия модели алоҳида аҳамиятга эга. Турли нуқтаи назардан, концессия модели қуйидаги

¹ Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.

сабабларга кўра ДХШнинг илғор кўринишини ифодалайди: у узоқ муддатли муносабатларни ўз ичига олади; бизнес доирасида концессионерлар бошқарув қарорларини қабул қилишда автономиядан фойдаланадилар; концессионер шартнома шартларини бузган ҳолларда, давлат хусусий секторга маълум таъсирни сақлаб қолади.

Бундан ташқари, имтиёзлардан ташқари, давлат мулкани, иншоотларини, ишлаб чиқариш объектларини ва бошқаларни хусусий секторга беришни назарда тутувчи ижара шартномалари каби ДХШнинг бошқа шакллари ҳам қўлланилиши мумкин.

Бундан ташқари, ривожланган мамлакатларда, одатда, инвестиция лойиҳаларини бошлашдан олдин, лойиҳанинг ҳаётийлигини (VFM) дастлабки қиёсий таҳлили ўтказилади. ДХШ лойиҳаларини амалга ошириш имтиёзлари учун танловларни ўтказиш бўйича халқаро тажриба бир неча босқичларни ўз ичига олади.

Биринчи босқичда иштирокчиларни дастлабки саралаш амалга оширилади. Иккинчи босқичда танлов ташкилотчиси тендер таклифларида кўрсатилган лойиҳанинг техник параметрларини белгилайди. Учинчи босқичда танлов ташкилотчиси тендер таклифларида кўрсатилган лойиҳанинг молиявий параметрларини белгилайди.

Шуни таъкидлаш керакки, ДХШ механизмидан фойдаланишда объектларни қуриш учун инвестиция харажатлари давлат бюджетидан молиялаштиришга нисбатан юқорироқ бўлади. Шунга қарамай, бундай ёндашув давлатга инвестиция харажатларини босқичма-босқич тўлаш имконини беради, бу эса хусусий секторни объектлар қурилишига жалб қилиш имкониятини беради ва кейинчалик тугалланган инфратузилмани сақлаш харажатларини камайтиради.

Бутун дунёда ДХШ тизимига хос бўлган асосий хусусиятлар қуйидагилардан иборат:

1. Ҳамкорлик. ДХШ доирасида лойиҳаларнинг мақсадлари, вазифалари, дастурлари ва уларни бошқариш механизмини биргаликда ишлаб чиқиш амалга оширилади.

2. Қўйилган вазифаларни биргаликда реализация қилиш. Ҳамкорлик муносабатларида иштирок этиш орқали томонлар масалаларни ҳал этишнинг оптимал йўлини излаб топиш, у ёки бу ҳолатларда умумий ҳаракатлар сиёсатини ишлаб чиқишга интиладилар.

3. Ҳамкорликнинг амал қилиш муддати. ДХШ шартномалари одатда, муайян муддат давомида реализация қилиниши ҳисоб-китоб қилинади, ҳамкорлик бундан томонларнинг ўзаро муносабатларининг доимий институционаллашувини назарда тутуди [12].

4. Ресурсларни алмашиш. Томонлар ўртасида нафақат молиявий ресурсларни, балки интеллектуал, меҳнат ва ахборот ресурсларини ҳам бирлаштирадилар. Лойиҳада қўйилган мақсадларга эришиш учун ресурсларни қидириш, алмашиш ва бошқариш бўйича муносабатлар амалга оширилади.

5. Рискни бошқариш. Рискни бошқариш ДХШнинг амалга оширишнинг муҳим мақсадларидан бири ҳисобланади. Томонлар кучларни бирлаштириш орқали кўпгина рисклардан ҳимояланишни таъминлаш, яширин рискларни аниқлаш, уларни суғурталашнинг мос келадиган услубини танлашга ҳаракат қилдилар.

Таъкидлаш жоизки, бизнинг тадқиқотимиз ДХШ лойиҳаларини бошқариш механизмини, хусусан, хизмат кўрсатиш соҳасида концессия моделини таҳлил қилишга қаратилган. Бундай танлов контсессияга асосланган ДХШ лойиҳалари жаҳон миқёсида энг кўп қабул қилингани ва давлат хизматларининг барча соҳаларида амалда татбиқ этилаётгани билан боғлиқ. Имтиёзлар, айниқса, молиявий ва иқтисодий ноаниқликлар шароитида катта қизиқиш уйғотмоқда. Имтиёзлар битимлар сони, жалб қилинган инвестициялар ҳажми ва турли иқтисодий кўрсаткичлар бўйича ДХШнинг бошқа шаклларида устун туради.

Концессия, моҳиятан, давлат (концессия берувчи) томонидан юридик ёки жисмоний шахсга (концессионерга) давлат мулкидан фойдаланиш ҳуқуқини тўлаш ва қайтаришни назарда тутувчи шартнома шартларига кўра беришда вужудга келадиган муносабатлар тизимидир. Ушбу грант одатда давлатнинг мутлақ назорати остида бўлган фаолиятни амалга ошириш учун рухсатни ўз ичига олади.

Ҳозирги вақтда имтиёзлар бутун дунёда қуйидаги соҳаларда кенг қўлланилади: йўллар, кўприклар, туннеллар қуриш; аэропортлар, вокзалларни ривожлантириш ва реконструкция қилиш; темир йўл алоқаси тизимлари, метро тизимлари, мактаблар ва турли жамоат инфратузилмаларини ташкил этиш; сув таъминоти тизимларини модернизация қилиш ва улардан фойдаланиш; дренаж, санитария ва чиқиндиларни тозалаш; турли соғлиқни сақлаш муассасаларини қуриш, таъмирлаш ва бошқариш.

Бошқа томондан, франчайзинг шартномалари белгиланган объектни бошқариш ҳуқуқини беради. Франчайзингда хусусий сектор одатда камроқ тижорат ва инвестиция рискларини ўз зиммасига олади. Аксарият иқтисодчилар франчайзингни ППП шакли сифатида кўришса-да, баъзилар буни ҳақиқий усул деб ҳисобламайдиганлар орасида турлича фикрлар мавжуд.

Хулоса қилиб айтганда, юқоридаги жадвалда давлат лойиҳаларидан тортиб хусусий лойиҳаларгача бўлган спектр бўйича тузилган ДХШнинг энг кенг тарқалган шакллари кўрсатилган. Жаҳон банки мутахассислари томонидан ПППнинг таркибий жиҳатлари бўйича кенг қамровли тадқиқотлар олиб борилди [21]. Қуйидаги 1-жадвалда биз давлат хизматларини аутсорсинг қилишдан тортиб давлат франчайзингигача бўлган ДХШ шартномаларининг турли жиҳатларини таъкидладик.

1-жадвал

ДХШ шартномасини давлат хизматлари аутсорсинги ва давлат франчайзингидан фарқи¹

Ҳамкорликни амалга ошириш йўналишлари	ДХШ	Давлат хизматлари аутсорсинги	Давлат франчайзинги
Давлат ҳамкорлари	Йирик тадбиркорлик	Кичик ва хусусий корхоналар	Кичик ва хусусий корхоналар
Шартнома муддати	15 йилдан 40-50 йилгача	1-3 йилгача	3-10 йил
Давлат мулки ҳуқуқнинг берилиши	Шартномани амал қилиш муддати	-	-
Хусусий корхоналарнинг иштирок этиш даражаси	Тайёр инфратузилма лойиҳаларини бошқариш ҳамда	Тайёр инфратузилма лойиҳаларини бошқариш	Тайёр инфратузилма лойиҳаларини бошқариш

¹ Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.

	қурилиш ёки капитал таъмирлаш		
Рискни бошқариш	Давлат ва хусусий корхоналар биргаликда	Фақат давлат	Давлат, хусусий корхона фойдани юқотиш бошқаради фойдани рискини

Келинг, ДХШ шартномаларининг турли жиҳатларини кўриб чиқайлик, уларни давлат хизматлари аутсорсинги ва давлат франчайзинги билан таққослаймиз.

ДХШ доирасида давлат тез-тез йирик корпорациялар билан ҳамкорлик қилади, кичик ва хусусий корхоналар эса одатда аутсорсинг ва франчайзинг механизмлари орқали давлат билан ўзаро алоқада бўлади.

Давлат хизматларини аутсорсинг қилиш бўйича шартномалар одатда қисқа муддатли бўлиб, одатда 1-3 йилни ташкил этади (гарчи улар узайтириш имконини бериши мумкин бўлса-да), франчайзинг шартномалари эса одатда 3-10 йилгача давом этади. Бундан фарқли ўлароқ, ДХШ шартномалари 15 йилдан 40-50 йилгача чўзилган сезиларли даражада узокроқ муддатга эга бўлади.

ДХШ шартномалари кўпинча шартнома муддати давомида активларни хусусий корхонага топширишни ўз ичига олади, бу хусусият одатда аутсорсинг ёки франчайзингда кузатилмайди. ДХШларда эр ва инфратузилма объектлари одатда лойиҳа якунида давлат ёки давлат мулкига қайтарилади.

Франчайзинг ДХШ шакли сифатида таснифланмаслиги керак, чунки франчайзинг шартномалари аввалдан мавжуд инфратузилма лойиҳаларини бошқаришни ўз ичига олади. Бошқа томондан, ДХШ шартномаларида, одатда, қурилиш ёки капитал таъмирлаш ишлари амалга оширилади. Аммо шуни таъкидлаш жоизки, ДХШ ва франчайзинг кўплаб умумий молиявий ва шартномавий жиҳатларга эга.

Давлат хизматлари хусусий корхоналарга топширилганда, бу субъектлар фойдани йўқотиши мумкин, аммо муваффақиятсизликка учраган тақдирда, одатда, бошқа салбий оқибатларга дуч келмайди. Бироқ, ДХШ лойиҳаларида инвесторлар ва кредиторлар ўзларининг капитал қўйилмаларини хавф остига қўйишади ва лойиҳа хизматларининг сифати ва самарадорлигига кўпроқ ишонадилар.

Мамлакатимизда ДХШ лойиҳаларини амалга оширишнинг самарали усуллари фаол ўрганилмоқда ва давлат шерикликнинг ушбу шаклини тартибга солувчи орган бўлибгина қолмай, жамият манфаатлари ва эҳтиёжларини ҳам фаол ҳимоя қилмоқда.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Варнавский В.Г., Клименко А.В., Королев В.А. Государственно-частное партнерство: теория и практика: учебное пособие. – М.: ГУ-ВШЭ, 2010.
2. Варнавский В.Г. Партнерство государства и частного сектора: формы, проекты, риски/ В.Г. Варнавский. -М.: Наука, 2005. - 315 с.
3. Государство и бизнес: институциональные аспекты. - М.: ИМЭМО РАН, 2006. - С. 40.
4. Гэлбрейт, Дж.К. Экономические теории и цели общества = Economics and the Public Purpose (1973) / Под общ. ред. и с предисл. Н. Н. Иноземцева, А. Г. Милейковского. – М.: [Прогресс](#), 1976. – 408 с.

5. Джуманиязов У.И. «Давлат-хусусий шерикчилиги асосида корпоратив бошқарувни ривожлантиришнинг айрим назарий-услубий масалалари» // «Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар» илмий электрон журнали. 2017 йил № 3, май-июнь, 9-б.
6. Кабашкин В.А. Формирование и развитие партнерских отношений государства и предпринимательских структур в Российской Федерации (управленческий аспект): автореф.. дис. докт. экон. наук:08.00.05/ В.А. Кабашкин.- М., 2007. - С. 23
7. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег / Пер. сангл. проф. Н.Н.Любимова, под. ред. д.э.н., проф. Л.П.Куракова. – Москва: МИЭМП, 2010.
8. Кукура С.П. Теория корпоративного управления/ С.П.Кукура - М.: Экономика, 2004. - С. 105.
9. Макконелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс. Принципы, проблемы, политика. – М.: Республика, 1992. Т. II. – С. 398.
10. Национальные инновационные системы в России и ЕС / под ред. Иванова В.В., Клесовой С, Линдхольма П., Лукши О.П. – М.: ЦИПРАН РАН, 2006. – С. 200.
11. Романова О.А. Теория и практика развития частно-государственного партнерства/ О.А.Романова // Вестник Уральского государственного технического университета. - 2007. - № 3. - С. 41.
12. Стырин Е.М. Международный опыт использования ГЧП для реализации проектов электронного правительства. – М.: «Издательский дом ВШЭ», 2010.
13. Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 10 майдаги ЎРҚ-537-сон «Давлат-хусусий шериклик тўғрисида»ги Қонуни. <https://lex.uz/docs/4329270>
14. Фролова Е.Д. Основные тенденции развития взаимоотношений государства и бизнеса/ Е.Д. Фролова // Вестник УГТУ-УПИ. - 2003. - № 7. - С. 31.
15. Ходжаев П.Д. Зарубежный опыт формирования и развития партнерских отношений между государством и реги-ональными предпринимательскими структурами/ П.Д. Ходжаев // Вестник Российско-таджикского (славянского) университета. - Душанбе: РТСУ, 2014. -№ 3 (46). - С. 102.
16. Шарингер Л. Новая модель инвестиционного партнерства государства и частного сектора / Л. Шарингер //Мир перемен. - 2004. - № 2. – С. 22.
17. Шумпетер Й.А. История экономического анализа в 3 тт. – СПб.: Экономическая школа, 2004.
18. Peters J.G, Pierre J. Governance Politics and the State (Political Analysis). – N.Y., 2000.
19. www.imepi-eurasia.ru. – С. 3.
20. www.inage.ru/ppp/casestuty/Framework Paper.ru.
21. www.ppi.worldbank.org

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5/6 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).